

KONFLIKT SPOŁECZNY A KONFLIKT ZBROJNY – FORMY JEGO PRZECIWDZIAŁANIA

Dorota BALCERZYK*

* Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Wrocławski
e-mail: dorota.rb@interia.pl

Artykuł wpłynął do redakcji 25.11.2011 r. Zweryfikowaną i poprawioną wersję po recenzjach i korekcie otrzymano w marcu 2012 r

W artykule opisano edukacyjny aspekt przeciwdziałania konfliktom zbrojnym. Wyjaśniono zagadnienie konfliktów społecznych, ich uwarunkowania i przyczyny. Przedstawiono współczesne zagrożenia konfliktami zbrojnymi. Zaprezentowano możliwości i warunki przeciwdziałania konfliktom. W podsumowaniu zwrócono uwagę na potrzebę edukacji w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania konfliktom zbrojnym.

Słowa kluczowe: konflikt społeczny, konflikty zbrojne, edukacja

WSTĘP

Spółczeństwo dnia dzisiejszego i nadchodzącego jutra wciąż obecne jest w sytuacjach konfliktów oraz ciągłych wyborów. Musi podołać nieustannym wyborom i rozróżnieniom, ale przede wszystkim nauczyć się przeciwstawiać się i przeciwdziałać niekorzystnym sytuacjom, eliminując istniejące i pojawiające się zagrożenia. Nierozdzielnie połączone z istnieniem w świecie ludzi jest poczucie odpowiedzialności, a zatem świadomości i gotowości ponoszenia konsekwencji swoich czynów. W edukacji upatruje się siły sprawczej mogącej zmieniać mentalność ludzi, ich dążenia i postawy, oddziaływać na jednostki i grupy społeczne. Postrzega się ją jako ważny czynnik wyzwalający możliwości rozwojowe społeczeństw oraz nadzieję na zapobieganie i przewyżanie licznych problemów obecnego świata. J. Delors upatruje w niej „ukryty skarb”. Sięgając się do trzeciego aspektu kształcenia edukacji „uczyć się, aby żyć wspólnie”, uważa go za ogromne wyzwanie odnoszące się do współczesnej edukacji, w kontekście konfliktowej historii ludzkości, ale także autodestrukcyjnego potencjału stworzonego przez społeczeństwa w ciągu XX wieku.

1. EDUKACYJNY ASPEKT PRZECIWDZIAŁANIA KONFLIKTOM

Edukacja powinna obrać dwie uzupełniające się drogi: na pierwszym poziomie – stopniowe odkrywanie innego, na kolejnym poziomie i przez całe życie – zaangażowanie się we wspólne projekty jako skuteczną metodę rozwiązywania lub unikania kon-

fliktów¹. Nieodzownym jest rozwój empatii już na pierwszym poziomie edukacji, który sprzyja prospołecznym zachowaniom przez całe życie. Uczy patrzenia na sprawy z perspektywy innych grup etnicznych, czy religijnych i pomaga unikać nieporozumień rodzących konflikty wśród dorosłej społeczności. Edukacja formalna musi również znaleźć w programach czas na zapoznanie młodych ludzi z projektami wymagającymi solidarności i nowego sposobu identyfikacji, waloryzującego, co wspólne, a wyciszającego spory i konflikty. Jednym z niezbędnych instrumentów edukacji XXI wieku jest zatem konfrontacja poprzez dialog i wymianę argumentów.

2. KONFLIKT SPOŁECZNY

Człowiek jest istotą żyjącą społecznie, a więc uwarunkowaną w swoim zachowaniu współzyciem oraz współdziałaniem w rozmaitych strukturach, grupach społecznych lub społecznościach. Każdy zatem spór między ludźmi zazwyczaj jest przejawem jakiegoś konfliktu społecznego. Aby móc skutecznie zapobiegać, czy przeciwdziałać konfliktom, należałoby sięgnąć do ich genezy, znaczenia oraz wpływów na życie społeczne. Wówczas dopiero możemy spróbować określić metody i możliwości przeciwdziałania konfliktom.

Pojęciem konfliktu społecznego określa się zazwyczaj zjawiska, w których przejawiają się elementy zmagania lub wręcz ostrej walki, mające miejsce zarówno między poszczególnymi ludźmi, jak również pomiędzy dowolnie wielkimi ich zbiorami. Powyższy termin używany jest tak do jawnych i spektakularnych zjawisk, jak i do ledwo widocznych czy ukrytych. Konflikt społeczny jest przejawem określonego sposobu zachowania się ludzi wobec siebie. To zachowanie, które wybierane jest do realizacji własnych celów, możliwych do urzeczywistnienia tylko poprzez zmagania, bądź bezpardonową walkę z innymi ludźmi, w których upatruje się swoich przeciwników. Konflikt społeczny jest walką wynikającą z konfrontacji różnorodnych interesów tak partykularnych, jak i ogólnospołecznych. Może on występować w różnych formach i postaciach². Konflikty wynikające z konfrontacji interesów politycznych, ideologicznych, ekonomicznych itp. implikują właściwe formy zmagania i odpowiedni im charakter walki. Im wyższe wartości tkwią u podstaw danego konfliktu, tym ostrzejsza będzie forma i bardziej bezwzględny jego charakter konfliktu. Od jego charakteru i formy uzależniona jest forma neutralizacji, bądź eliminacji przeciwnika.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji konfliktów społecznych ukazujących przeróżne aspekty tego zjawiska. Z tego względu konflikty społeczne można rozpatrywać z punktu widzenia:

- psychologii społecznej;
- socjologii;
- semantyki;

¹ J. Delors, *Edukacja jest w niej ukryty skarb, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, Warszawa 1998, s. 85-95.

² J. Sztumski, *Konflikty społeczne i negocjacje jako sposoby ich przewycięzania*, Częstochowa 2000, s. 14-15.

– prakseologii³.

Z uwagi na to, iż konflikty społeczne dotyczą ludzi, nie można ich rozpatrywać, pomijając problemy związane z psychiką człowieka. We wszystkich sytuacjach konfliktowych ważne są przekonania, uczucia, postawy i zachowania ludzkie. Z punktu widzenia nauki człowiek przychodzi na świat wolny od uczuć nienawiści, miłości, a także bez skłonności do współpracy, współzawodnictwa i walki. Tego rodzaju uczucia i zdolności kształtują się podczas kontaktów z danym środowiskiem⁴. Psychologiczny aspekt konfliktów społecznych wskazuje kierunki i możliwości kształtowania zachowań ludzkich już na pierwszym poziomie edukacji.

Socjologiczny punkt widzenia zakłada powiązanie konfliktów z istnieniem różnych sprzeczności o charakterze strukturalnym i funkcjonalnym, występujących w poszczególnych społecznościach lub w całym społeczeństwie. Są one objawem negatywnego współdziałania między ludźmi będącymi w różnych strukturach społecznych i dążącymi do urzeczywistnienia swoich celów bez względu na innych. Socjologię interesują zatem społeczne uwarunkowania konfliktów w różnych elementach struktury społecznej (w grupach, kategoriach, instytucjach społecznych) i pomiędzy nimi, jak również zmiany, jakie konflikty powodują w danych strukturach.

Semantyczne postrzeganie konfliktu społecznego łączy się z potrzebą uwzględnienia stanu rozwoju analizy filozoficznej, pozwalającej na ujmowanie wartości tkwiących u podstaw danego sporu nie tylko w kategoriach logiki dwuwartościowej. Racje partnerów często nie są bowiem jednoznaczne, jak to się zwykle usiłuje przedstawić.

Prakseologiczny punkt widzenia zakłada, iż konflikty społeczne są swoistymi środkami służącymi do osiągnięcia określonych celów, mogą być zatem ujmowane w kategoriach skuteczności⁵. Błędny jest zatem upatrywanie źródeł konfliktów jedynie w sferze emocjonalnej, czy wolicjonalnej. Wprawdzie konflikt społeczny wiąże się ze świadomym zaangażowaniem jego stron, nie można pomijać jego obiektywnych uwarunkowań.

3. KONFLIKT ZBROJNY

Szczególnym typem konfliktu społecznego jest wojna. Współcześnie wojnę można zdefiniować jako konflikt pomiędzy państwami lub innymi społecznościami integrowanymi politycznie, etnicznie, ideologicznie, religijnie itp., w który zaangażowane są wszystkie dostępne i niezbędne do osiągnięcia zakładanego celu, środki o charakterze militarnym i pozamilitarnym. Konflikt zbrojny natomiast charakteryzuje się działaniami na mniejszą skalę, nieangażującymi całości zasobów militarnych i pozamilitarnych zwaśnionych stron, a przynajmniej jednej strony, dla osiągnięcia planowego celu⁶. Wojna jest zjawiskiem społeczno-politycznym, będącym integralną częścią histo-

³ Podaję [za:] J. Bernard, *The Sociological Study of Conflict*, [w:] *The Nature of Conflict. Studies on the Sociological Aspects of International Tensions*, pod red. J. Bernard, T. H. Pear, R. Aron, R. C. Angell, Liege 1957, s. 36, zob. J. Sztumski, *Konflikty społeczne ...*, op. cit., s. 9-11.

⁴ S. Baley, *Wprowadzenie do psychologii społecznej*, Warszawa 1959, s. 97, G. Mietzel, *Psychologia kształcenia*, Gdańsk 2003, s. 363.

⁵ J. Sztumski, *Konflikty społeczne...*, op. cit., s. 10-11.

⁶ *Konflikty współczesnego świata. Wielkie tematy*, aut. tekstów. A. Bartnicki et al., Warszawa 2008, s. 30-31.

rii ludzkości od początków organizacji społecznej, o zasięgu rosnącym wraz z rozwojem technologii. Współczesne wojny różnią się od wojen historycznych pod względem ich skali, złożoności, a także charakteru. Szeroko wykorzystują nowoczesne technologie militarne i informatyczne⁷. Uczestnikami wojen są nie tylko regularne siły zbrojne, ale również organizacje paramilitarne, terroryści, gangi itp. Ze względu na swój złożony charakter dotyczą całej społeczności i są niejako źródłem zmiany społecznej.

Walka zbrojna oraz wojna, jako szczególne przykłady konfliktów społecznych, wywierają istotny wpływ na życie społeczności ludzkiej, który zaznacza się szczególnie:

- w życiu gospodarczym;
- w organizacji danych społeczności;
- w uznawanych systemach wartości⁸.

Wszelkie konflikty społeczne niosą ze sobą zawsze straty materialne, zależne oczywiście od wielkości kosztów powiązanych z prowadzeniem danego konfliktu, od związanych z nim pośrednich szkód oraz od bezpośrednich zniszczeń, jakie on powoduje. Wraz ze wzrostem stopnia rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa pojawiły się wyspecjalizowane narzędzia walki zbrojnej, ale również ukształtowały się organizacje służące walce i wojnie. Pociąga to za sobą określone koszty: tym większe, im bardziej wyspecjalizowane narzędzia walki i im wyższych nakładów wymaga organizacja ludzi służących wojnie. Jednym z poważniejszych problemów gospodarczych każdego wyżej zorganizowanego społeczeństwa staje się poszukiwanie środków materialnych umożliwiających zarówno wytwarzanie narzędzi walki i organizacji służących wojnie jak również przeciwstawianie się agresji. Konieczność ciągłego doskonalenia się w tym zakresie wprawdzie stymulują rozwój techniki, jednak efekty tego rozwoju służą ludziom w znikomym stopniu⁹.

Potrzeby związane z wojną i walkami wywierają istotny wpływ również na organizację społeczeństwa. Jest on jednak nierównomierny i widoczny bardziej w społeczeństwach doświadczonych wrznięciami rewolucyjnymi lub dotkniętych różnymi waśniami, niżeli w społeczeństwach pokojowych, wolnych od wewnętrznych walk. Społeczeństwa tego rodzaju wegetują w strukturach państwowych o charakterze militarystycznym, policyjnym, utrzymuje się w nich permanentnie stan wyjątkowy i związane z nim instytucje przemocy¹⁰.

Pod wpływem ideologii walki dość powszechnie ukształtował się kult takich cnót, jak: bohaterstwo, odwaga, gotowość do najwyższego poświęcenia dla ojczyzny, koleżeństwo zrodzone w walce („esprit de corps”) itp. Cnoty te nie tylko utrzymują się, ale są szczególnie pielęgnowane w społecznościach militarnych. Stały się także wartościowymi elementami systemów moralnych obowiązujących w społecznościach innych typów¹¹. Wpływ konfliktów zbrojnych niesie za sobą nieuniknione zmiany społeczne w zakresie systemów wartości, struktur społeczeństwa, a także gospodarki.

⁷ Ibidem, s. 34.

⁸ J. Sztumski, *Konflikty społeczne...*, op. cit., s. 58.

⁹ Ibidem, s. 58-59.

¹⁰ Ibidem, s. 59.

¹¹ Ibidem, s. 60.

Spółeczeństwa militarystyczne charakteryzuje występowanie konkretnych zjawisk:

- uświęcania przemocy – stającego się przesłanką moralną danej organizacji społecznej, zwłaszcza militarnej do działań związanych z ranieniem i zabijaniem ludzi, niszczeniem ich mienia oraz różnych dóbr w czasie wojen itp.;
- kultu młodości – fizycznych i psychicznych właściwości, takich jak: siła, wytrzymałość, zwinność, szybkość, umiejętność przystosowywania się, zdolność do efektywnej zaczepności;
- akceptacji szczególnego typu indywidualizmu, wyrażającego się pomysłowością i bujną młodzieńczą wyobraźnią – cechami przydatnymi dla znajdowania rozmaitych forteli, zwiększających możliwości i szanse w walce;
- podtrzymywania ducha rywalizacji, uwarunkowanej efektywnością w walce¹².

Patrząc przez pryzmat zachowań społecznych, podobne zjawiska obserwuje się właściwie we wszystkich współczesnych społeczeństwach. Kult młodości, młodzieńcza wyobraźnia, rywalizacja, czy uświęcanie przemocy są wszechobecne i formują zachowania społeczne. Podobnie relacje i struktury w społeczeństwach militarystycznych są charakterystyczne.

Zjawiskami typowym dla społeczeństw militarystycznych jest bowiem występowanie także:

- dążenia ze strony kierujących społeczeństwem do koncentracji władzy;
- tendencji do opierania wzajemnych stosunków między ludźmi na zasadzie kontraktualistycznej, gdzie prawa i obowiązki ludzi stają się następstwem ich zobowiązań – szczególnie w organizacjach militarnych;
- skłonności do kolektywizmu w życiu społecznym, polegającej na dążności do zastępowania konsumpcji indywidualnej różnych dóbr - konsumpcją zbiorową, organizowaniu spędzania wolnego czasu, noszeniu podobnych ubrań w imię np. równości i sprawiedliwości społecznej;
- dążenia do porządku społecznego opartego na karności, tzn. na autokratyzmie i „żelaznej dyscyplinie”;
- sekularyzacji, czyli zeświecczenia życia społecznego, a w szczególności organizacji militarnych. Nie lansuje ona jednak ideałów ateistycznych lub antyklerykalnych. Praktykuje raczej osłabienie wiary w szerzej pojęte wartości religijne oraz w związanych z nimi obrzędów i zwyczajów na rzecz umacniania przekonania o świętości pewnych szczególnych wartości służących danemu społeczeństwu, państwu. Osłabiając wiarę w „świętość życia ludzkiego”, czy też „własność prywatną”, a jednocześnie wykazując „świętość” własnych racji i uzasadniając agresję można skłonić ludzi do zabijania i grabienia „wrogów”¹³.

Ze względu na powszechność konfliktów, wiele właściwości społeczeństwa militarnego można odnaleźć w różnym stopniu również w innych typach społeczeństw: poli-

¹² J. Sztumski [za:] R. Nisbet, *The Social Philosophers. Community and Conflict in Western Thought*, New York 1973, s. 16-23.

¹³ Ibidem, s. 16-23.

tycznym, religijnym, rewolucyjnym, ekologicznym czy pluralistycznym¹⁴. W czasach nieograniczonej możliwości komunikowania się, podważania dotychczasowych systemów wartości, autorytetów, wierzeń zarówno zjawiska dotyczące zarówno zachowań społecznych, jak i relacji czy struktur społecznych przenikają granice państw.

4. UWARUNKOWANIA I PRZYCZYNY KONFLIKTÓW

Uwarunkowania współczesnych konfliktów są bardzo złożone. Wiązą się tak z powstawaniem nowego układu sił i postęпами globalizacji, jak i z oddziaływaniem różnego typu zjawisk (politycznych, społecznych i kulturowych), których już wcześniej doświadczali mieszkańcy różnych regionów świata, a ujawniających obecnie swój konfrontacyjny charakter. W warunkach procesu globalizacji, który objął swym zasięgiem wszystkie dziedziny życia społecznego, politycznego, ekonomicznego, a także naukę, kulturę czy ideologię umocniła się pozycja instytucji pozarządowych i firm ponadnarodowych. Wzrosło znaczenie bezpieczeństwa ekonomicznego i ekologicznego, ale też zagrożenie międzynarodowym terroryzmem, proliferacją broni masowej zagłady i wzrostem przestępczości zorganizowanej. Pogłębiła się również współzależność między państwami, zwłaszcza ekonomiczna, jak również zróżnicowanie państw pod względem rozwoju. Dysproporcje, a nawet przepaść między światami dobrobytu i ubóstwa, sprzyja nasileniu się w wielu krajach frustracji społecznych i skłania je do postrzegania otoczenia międzynarodowego w kategoriach konfliktu międzycywilizacyjnego. Konflikty między Zachodem a Wschodem, Zachodem a światem islamu, czy Północą a Południem.

Dysproporcje rozwojowe w niektórych środowiskach, zwłaszcza muzułmańskich, wywołały wrogość wobec tej części świata, która jest bogata, wobec ludzi do niej należących, obcej cywilizacji wyznającej inne wartości lub wyznającej inną wiarę. W warunkach nasilenia frustracji i konfliktów, środowiska te stają się ostoją dla fundamentalizmu religijnego, fanatyzmu i terroryzmu.

Lokalne kryzysy oraz napięcia o skali globalnej wywołują spory graniczne, niedobór podstawowych środków do życia, rywalizacja o kurczące się zasoby, konflikty religijne i etniczne, naruszenia praw człowieka, katastrofy naturalne lub też spowodowane działalnością człowieka. Często lokalne kryzysy przeradzają się w konflikty rozprzestrzeniające się na przyległe regiony, grożąc uruchomieniem łańcucha zjawisk niekorzystnych dla stabilizacji gospodarki światowej i międzynarodowego bezpieczeństwa¹⁵.

5. PRZECIWDZIAŁANIE KONFLIKTOM

Konsekwencje, ponoszone przez społeczności biorące udział w konflikcie lub wojnie, skłaniają je do poszukiwania środków przewyżających dany stan. W miarę bowiem narastania i trwania konfliktów ujawniają się różnorodne mechanizmy destabilizujące dany system, a koszty społeczne wzrastają. Możliwości rozwiązania konfliktów są dwojakie: poprzez walkę i negocjacje¹⁶. Należy jednak pamiętać, iż wybór drogi poprzez walkę wiąże się wprawdzie z likwidacją przeciwnika, ale nie rozwiązuje proble-

¹⁴ J. Sztumski, *Konflikty społeczne...*, op. cit., s. 60-61.

¹⁵ *Konflikty współczesnego świata...*, op. cit., s. 23-25.

¹⁶ J. Sztumski, *Konflikty społeczne...*, op. cit., s. 107.

mów, które były przyczyną konfliktu. Przyczyna konfliktu w takim przypadku często nie tylko nie znika, ale narasta i przechodzi jedynie w ukrytą fazę.

Innym sposobem przewycięzania konfliktów są negocjacje. Stosowane są dla urzeczywistnienia wspólnych potrzeb stron będących w potencjalnym albo aktualnym konflikcie. Negocjacje są drogą rozwiązania konfliktów poprzez przewycięzenie sprzecznych interesów każdej ze stron. Są one zmaganiem o charakterze konstruktywnym w przeciwieństwie do walki lub sporów, które to mają destruktywny charakter. Niezmiernie ważnym jest zatem we współczesnej rzeczywistości, pełnej konfliktów i sporów, zadbanie o kompetencje negocjacyjne odpowiednich grup społecznych. Ważnym elementem przeobrażeń cywilizacyjnych jest bowiem rozwijanie obszarów pokoju, porozumienia i komunikacji międzynarodowej opartej na dialogu i negocjacjach.

Uczestnictwo Polski w misjach pokojowych, stabilizacyjnych, interwencjach humanitarnych wymusza niejako kompetencje grup dyspozycyjnych w zakresie nie tylko typowych działań wojskowych, ale również działań służących przywracaniu pokoju¹⁷. Istnieje zatem konieczność rozwoju w zakresie tych kompetencji na każdym poziomie edukacji.

Warunkiem powodzenia negocjacji jest zadbanie obu stron konfliktu o zmianę postaw, przejście od negatywnego do pozytywnego współdziałania. Negocjacje charakteryzują się:

- dobrowolnością udziału stron konfliktu;
- konstruktywnym współdziałaniem uczestników konfliktu przy poszukiwaniu rozwiązań możliwych do przyjęcia dla każdej z nich;
- gotowością do godziwych wzajemnych ustępstw, tzn. takich, które nie prowadzą do utraty twarzy przez żadną ze stron;
- cierpliwością w słuchaniu argumentów przeciwnika;
- otwartością w stosunku do inicjatyw przejawianych przez oponenta¹⁸.

Podjęcie negocjacji może być zainicjowane nie tylko przez strony konfliktu, ale również wymuszone sytuacją, bądź inicjowane przez mediatora. Powodzenie negocjacji zależy od jego kompetencji w tym zakresie. Kierując się cechami charakterystycznymi negocjacji, należy zastanowić się, czy istnieje chociaż minimalny przejaw woli. Zadbaj o stopniową redukcję wzajemnych niechęci i urazów stanowiących podstawę współdziałania. Znaleźć rozsądny kompromis, który mieścił się będzie w granicach ustępstw każdego z uczestników konfliktu. Należy pamiętać również, iż otwartość na przeciwnika nie może być nacechowana brakiem krytycyzmu i rozsądnym dystansem.

PODSUMOWANIE

Współczesne konflikty zbrojne i wojny mają bardzo złożony wymiar. Źródeł ich można upatrywać w obecnej rzeczywistości politycznej, gospodarczej lub społecznej. Często są wynikiem splotu rywalizacji politycznej, gospodarczej, różnic etnicznych, kulturowych, religijnych, czy zaszłości historycznych. Pogłębiające się powiązania go-

¹⁷ Por. J. Żołądź, *Pokojowe zarządzanie konfliktami jako nowe wyzwanie dla grup dyspozycyjnych*, [w:] *Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, red. J. Maciejewski, M. Bodziany, K. Dojwa, Wrocław 2010, s. 290-291.

¹⁸ J. Sztumski, *Konflikty społeczne...*, op. cit., s. 115-116.

spodarcze, globalizacja w każdym zakresie funkcjonowania społeczeństw powodują, iż niezależnie od tego, w jakim miejscu świata toczy się konflikt, skutki z różną intensywnością dotyczą całą społeczność międzynarodową. Implikuje to konieczność zwiększenia kompetencji społeczeństwa w zakresie zapobiegania, przeciwdziałania i rozwiązywania konfliktów. W edukacji społeczeństwa należy zadbać o wszystkie poziomy nau czania. Ucząc na pierwszym poziomie tolerancji, empatii, akceptacji. Współpraca, współdziałanie i umiejętność konstruktywnego rozwiązywania konfliktów wypełniać winna edukację na drugim poziomie i przez całe życie.

Grupy dyspozycyjne społeczeństwa powinny adaptować się do nowych warunków i procesów społecznych¹⁹. Obecnie rośnie znaczenie operacji pokojowych i anty kryzysowych, w których istotne zdają się być umiejętności likwidowania napięć oraz konfliktów poprzez działania o charakterze niezbrojnym. W obliczu wielości kultur, a także przenikania się cywilizacji, koniecznym wydaje się poszukiwanie możliwie bezkolizyjnych sposobów przewycięzania konfliktów. Skuteczne sposoby zdają się wymagać dogłębnej wiedzy o uwarunkowaniach i genezie konfliktów.

LITERATURA

1. Baley S., *Wprowadzenie do psychologii społecznej*, Warszawa 1959.
2. Bernard J., *The Sociological Study of Conflict*, [w:] *The Nature of Conflict. Studies on the Sociological Aspects of International Tensions*, pod red. Bernard J., Pear T. H., Aron R., Angell R. C., Liege 1957.
3. *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, pod red. Bobrow D., Haliżak E., Zięba R., Warszawa 1997.
4. *Bezpieczeństwo i obronność w świetle współczesnych wyzwań i potrzeb. Ujęcie naukowe, pedagogiczne i edukacyjne*, pod red. Kunikowski J., Siedlce 2010.
5. Delors J., *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1998.
6. *Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, pod red. Maciejewski J., Bodziany M., Dojwa K., Wrocław 2010.
7. J. Kaczmarek, *Problemy współczesnego świata*, Wrocław 1999.
8. *Konflikty współczesnego świata. Wielkie tematy*, aut. tekstów. Bartnicki A., et al., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
9. Mietzel G., *Psychologia kształcenia*, Gdańsk 2003.
10. Nye J. S. jr., *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009.
11. *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, pod red. Maciejewski J., Nowosielski W., Wrocław 2009.
12. Sztumski J., *Konflikty społeczne i negocjacje jako sposoby ich przewycięzania*, Częstochowa 2000.

¹⁹ A. A. Kołodziejczyk, *Wojsko w obliczu tożsamości*, [w:] *Tożsamość społeczna grup dyspozycyjnych*, pod red. J. Maciejewski, W. Nowosielski, Wrocław 2009, s. 85.

SOCIAL CONFLICT AND ARMED CONFLICT – FORMS OF PREVENTION

Summary

The article presents the educational aspect concerning armed conflicts. The author explains the issue of social conflicts, their conditions and reasons. The author also depicts the current threats of armed conflict. The chances and conditions required for conflict prevention are specified. The author strongly stresses the need of education with respect to the prevention and counteraction of armed conflicts.

Keywords: *social conflict, armed conflicts, education*